

لزوم آشنایی پژوهشگران حوزه طب و دین با مبانی و مفاهیم پژوهش‌های بین‌رشته‌ای

مصطفی حاجی ملاحسینی

گروه ایمونولوژی، دانشکده پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی، تهران، ایران.

*مکاتبات خطاب به دکتر مصطفی حاجی ملاحسینی؛ رایانامه: Hajimolahoseini@yahoo.com

اطلاعات مقاله

دریافت: ۲۰ آذر ۱۴۰۱

دریافت متن نهایی: ۲۱ دی ۱۴۰۱

پذیرش: ۲۸ دی ۱۴۰۱

نشر الکترونیکی: ۱ فروردین ۱۴۰۲

واژگان کلیدی:

آموزه‌های اسلامی
 پژوهش‌های بین‌رشته‌ای
 علوم تجربی

امروزه دانشمندان در پس حصار تخصص‌گرایی در حال انباشت دانش هستند درحالی‌که وفور دانش تک‌رشته‌ای لزوماً به افزایش خرد و حکمت نمی‌انجامد و به زندگی پرثمر منجر نمی‌شود. از دانش می‌توان سوءاستفاده کرد یا حتی عرضه نابجای آن می‌تواند به افراد ضرر برساند. راه حل مسائل پیچیده اجتماعی، سیاسی، اقتصادی و اعتقادی امروز نه مبتنی بر انباشت دانش است، نه تکیه بر آموزه‌های دینی بدون توجه به پیشرفت‌های علمی (۱، ۲)؛ آنچه امروز بدان نیاز داریم درک روابط بین زمینه‌های دانش است که از آن با عنوان دانش بین‌رشته‌ای یاد می‌شود. فهم درست ارتباط بین علوم پزشکی (طب) و علوم دینی (آموزه‌های اسلامی) نیازمند پژوهش‌های بین‌رشته‌ای است.

امروزه علوم پزشکی به مراتب حداکثری بهداشت دسترسی پیدا کرده است و افق سال ۲۰۵۰ خود را پزشکی فردگرایانه، پیشگیرانه، پیشگویی‌کننده و مشارکت‌جویانه مبتنی بر نانو تکنولوژی، تکنولوژی اطلاعات، بیوتکنولوژی و علوم شناختی قرار داده است (۳، ۴)؛ با این حال نمی‌توان سلامت انسان را که ابعاد متعددی دارد به مثابه یک حیوان در قالب نظریه‌های زیستی صرف دنبال کرد. بُعدی از سلامت که بیماری‌های مشترک انسان و حیوان را در بر می‌گیرد، بخشی است که آسان‌تر درک می‌شود ولی حقیقت این است که سلامت انسان ابعاد ناشناخته دیگری هم دارد، زیرا بدن و نفس انسان به‌تمامی و از همه جهات از هم جدا و مستقل نیستند. هنوز هم می‌توان به آنچه ملاصدرای شیرازی بیش از چهار سده پیش درباره زمان و چگونگی حدوث نفس بیان کرد، توجه کرد. نکته جالب اینکه در این حوزه پیش‌تاز فلسفی می‌توان سرچشمه‌های دانشی را که امروز از آن به سایکوسوماتیک یاد می‌شود، پیدا کرد (۵) و ایده ارتباط سلامت انسان و آموزه‌های اسلامی را به‌عنوان یک حوزه مطالعات بین‌رشته‌ای مطرح کرد.

ورود به مقوله ارتباط سلامت انسان و آموزه‌های اسلامی چندان هم که به نظر می‌رسد ساده نیست. مثلاً اگر قرآن کریم به‌عنوان منبع اصلی مطالعات دینی مرکز توجه قرار گیرد، علوم انسانی غیرتجربی در حلقه اول و نزدیک به علوم قرآنی قرار می‌گیرد و پزشکی یکی از علوم انسانی تجربی است که در حلقه دوم و بیولوژی در قامت علوم طبیعی (تکوینی) تجربی در دورترین حلقه است؛ به این معنی که کمترین تجانس و هم‌سنخی را دارد. اگر به روش استدلال در علوم پزشکی و آموزه‌های

اسلامی بنگریم، این دو حوزه از لحاظ روشی، تجانس چندانی با هم ندارند. در علوم پزشکی استدلال‌های تجربی به کار می‌رود ولی عمده مقولات قرآنی با استفاده از روش‌های تفسیری، تاریخی و فلسفی قابل تبیین است. دیگر اینکه تمایز آشکاری بین زبان قرآن و زبان علوم تجربی وجود دارد. اساساً هر قدر از علوم تجربی به سمت علوم انسانی فاصله می‌گیریم زبان دانش از زبان جزئی به کلی تغییر پیدا می‌کند، بدین معنی که در علوم تجربی گزاره‌ها باید جزئی، واضح، رسا و عاری از ابهام باشد تا پذیرفته شود؛ اما در علوم انسانی چنین الزامی وجود ندارد (۶). بنابراین، مطالعات بین‌رشته‌ای برای فهم ارتباط سلامت انسان و آموزه‌های اسلامی در عین حال که اجتناب‌ناپذیر است، به سادگی هم امکان‌پذیر نیست.

مفسران در دوره‌های مختلف اسلامی به کرات یافته‌های تجربی را به مثابه ابزاری به خدمت گرفته‌اند تا بتوانند برخی از آیات قرآن را بهتر تبیین کنند و نشان دهند که بین آموزه‌های اسلامی و یافته‌های علوم جدید تعارض وجود ندارد. اما غرض نگارنده از طرح موضوع بین‌رشته‌ای این سطح از تعامل نیست بلکه چگونگی برقراری تعامل پویا و دوسویه بین علوم پزشکی نوین و آموزه‌های اسلامی است و ظاهراً این مهم در بستر مراکز

مطالعات طب و دین میسر خواهد شد، ولی از سویی این تصور وجود دارد که رابطه آموزه‌های اسلامی و علوم تجربی همواره رابطه‌ای یک‌سویه و از بالا به پایین است و از این رو استفاده از علوم تجربی در حد تطبیق آن با مفاهیم قرآنی پنداشته می‌شود و گروهی نیز اساساً قائل به وجود ارتباط بین دو حوزه یادشده نیستند؛ بنابراین، گفتمان بین‌رشته‌ای به نحو شایسته شکل نگرفته است، حال آنکه در سایه آشنایی پژوهشگران حوزه‌های طب و دین با مبانی و مفاهیم پژوهش‌های بین‌رشته‌ای، تغییر اساسی در نگاه به علم ایجاد می‌شود. آنگاه است که پذیرفته خواهد شد بخشی از محتوای منابع نقلی آموزه‌های اسلامی تجربه‌پذیر و قابل تحقیق است و تعارض نقل و علم هم محتمل است. همچنین درک می‌شود که چرا دانش تجربی درباره اموری که از دسترس تجربه خارج است نباید زبان به انکار بگشاید (۲). عالمان حوزوی و دانشگاهی از نظر شیوه تحصیل علم از هم متمایزند اما در اینکه هر دو به حریم علم الهی راه می‌یابند مشترک‌اند (۲). پیوند حوزه و دانشگاه در عرصه سلامت انسان نیازمند هم‌اندیشی استادان برای احصای محتوای تجربه‌پذیر از آموزه‌های اسلامی و همچنین تبیین و ترویج روش‌شناسی تحقیق بین‌رشته‌ای طب و دین است.

استناد مقاله به این صورت است:

Haji-Mollahosseini M. The Need for Familiarizing Researchers in the Field of Medicine and Religion with Interdisciplinary Research Principles and Concepts. *Journal of Pizhūhish dar dīn va salāmat*. ۲۰۲۳؛ ۹(۱): ۱-۶. <https://doi.org/10.22037/jrrh.v9i1.40652>